
Інформація про автора

Нагорна Валентина Олександрівна – аспірант кафедри менеджменту Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України (вул. Нововокзальна, 17, м. Київ, 03038, Україна; e-mail: edu_quality@ukr.net).

Информация об авторе

Нагорная Валентина Александровна – аспирант кафедры менеджмента Института подготовки кадров Государственной службы занятости Украины (ул. Нововокзальная, 17, г. Киев, 03038, Украина, e-mail: edu_quality@ukr.net).

Information about the author

V. Nagorna – Postgraduate Student of Department of Management of Ukrainian State Employment Service Training Institute (17 Novovokzalna Str., Kyiv, 03038, Ukraine; e-mail: edu_quality@ukr.net).

Стаття надійшла до ред.
13.03.2017 р.

JEL Classification: L83, I23, I25

УДК 338.48

ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГАЛУЗІ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ ТА РОЗРОБЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Ермаченко В. Є.
Мірзоєв Д. Ш.

Анотація. Розглянуто проблему визначення терміна “освітній туризм” з огляду на практичну спрямованість його використання з метою кількісної та якісної оцінки туристичних потоків у сфері міжнародних освітніх послуг; проаналізовано тенденції світового ринку освітніх послуг, які зазнали суттєвих змін завдяки використанню інновацій; обґрунтовано алгоритм дослідження ринку освітніх послуг в Україні відповідно до завдання підвищення конкурентоспроможності держави на глобальному ринку. Запропоновано сучасне трактування терміна “освітній туризм”, який враховує особливості нових форм і методів навчання, у тому числі онлайн-платформ і систем безперервної і дистанційної освіти. Використання цього терміна у практичній діяльності дозволить забезпечити якісний моніторинг національного ринку освітніх послуг і прогнозувати попит на навчання в Україні з боку іноземних споживачів.

Ключові слова: освітній туризм, сучасні форми навчання, аналіз ринку освітніх послуг.

ПРОБЛЕМЫ ТЕРМИНОЛОГИИ ОТРАСЛИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА И РАЗРАБОТКИ МЕТОДИКИ ОЦЕНКИ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

Ермаченко В. Е.
Мирзоев Д. Ш.

Аннотация. Рассмотрена проблема определения термина «образовательный туризм» с учётом практической направленности его использования с целью количественной и качественной оценки туристических потоков в сфере международных образовательных услуг; проанализированы тенденции мирового рынка образовательных услуг, пре-

терпевшиє суттєві зміни в зв'язі з впровадженням інновацій; обґрунтовано алгоритм дослідження ринку освітніх послуг в Україні в відповідності з задачею підвищення конкурентоспособності державства на глобальному ринку. Предложено сучасне трактування терміна «освітній туризм», яке враховує особливості нових форм і методів навчання, в тому числі онлайн-платформ і систем неперервного і дистанційного навчання. Використання цього терміна в практичній діяльності дозволить забезпечити якісний моніторинг національного ринку освітніх послуг і прогнозувати попит на навчання в Україні з боку іноземних споживачів.

Ключові слова: освітній туризм, сучасні форми навчання, аналіз ринку освітніх послуг.

PROBLEMS OF THE EDUCATIONAL TOURISM TERMINOLOGY AND THE DEVELOPMENT OF A METHODOLOGY FOR EDUCATIONAL MARKET EVALUATION

V. Yermachenko

D. Mirzoiev

Abstract. The problem of definition of the term “educational tourism”, taking into account the practical orientation of its use with the purpose of quantitative and qualitative assessment of tourist flows in the sphere of international educational services, is considered; the tendencies of the world market for educational services, which have undergone significant changes due to the implementation of innovations, are analyzed; the algorithm of research of Ukraine’s educational services market in accordance with the task of increasing the competitiveness of the country in the global market is grounded. The author suggests a modern interpretation of the term “educational tourism” that takes into account peculiarities of new forms and methods of teaching, including online platforms and systems of continuous and distance education, the introduction of which into practical activities will provide qualitative monitoring of the national market for educational services and forecasting the demand for studying in Ukraine from the side of foreign consumers.

Keywords: educational tourism, modern forms of education, analysis of the educational services market.

Постановка проблеми. Науковці та практики, які займаються дослідженнями освітнього туризму, однозначно у тому, що цей вид туризму є надзвичайно важливим для організаторів подорожей, оскільки попит на означені послуги є достатньо сталим для певного сегмента споживачів (окрім того, протягом декількох століть формувалися традиції освіти у провідних закордонних університетах і школах) і приносить значну користь країнам, які беруть участь у обміні студентами. Для приймаючої країни багатонаціональні навчальні заклади висувають особливі вимоги до місцевої інфраструктури, у тому числі рекреаційної, що змушує локальні підприємства й органи місцевого самоврядування розвиватися та йти на крок уперед, адже вони забезпечують міжнародну торгівлю послугами, раніше за інших вивчають іноземну культуру та ділові традиції, опосередковано беруть участь у встановленні ділових зв'язків і сприяють інтенсифікації зовнішньоекономічних операцій. Країни, що відправляють студентів і школярів на навчання за кордон, отримують кваліфікованих фахівців, які володіють знаннями, відмінними від традиційних, надаваних національними навчальними закладами, та досвідом спілкування, а більшість студентів – досвідом практичної роботи з представниками інших ментальностей. Звісно, занепокоєння викликають процеси односторонньої міграції найталановитіших учених і студентів, що призводить до зубожіння інтелектуального капіталу країни-донора, проте емпіричний досвід свідчить, що “наукові мігранти” рідко повністю втрачають зв'язок із батьківщиною і сприяють поширенню знань і позитивного досвіду роботи іноземних навчальних установ у країні, звідки вони прибули, у тому числі за допомогою неформальних зв'язків і каналів обміну інформацією. У світі відомі країни, для яких освітні послуги становлять суттєву частину доходів державного бюджету, проте і досі не існує уніфікованої методології обчислення туристичних потоків у сфері науки й освіти. На нашу думку, чи не найважливішою причиною є відсутність загальноприйнятого категоріального апарату. Передусім на цю проблему ми хотіли б звернути увагу у процесі огляду публікацій вітчизняних і закордонних учених, які ґрунтовно займаються дослідженнями сфери освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Ляховин [1] вказує на усталеність термінів “освітній туризм” та “науковий туризм” у вітчизняній практиці. Науковий туризм – це поїздки з метою участі в нарадах, конгресах, симпозиумах, а освітній – це туристична поїздка, під час якої турист поєднує відпочинок і навчання, цей туризм підрозділяється на мовно-навчальний, спортивно-навчальний і професійно-навчальний. Л. Устименко [2] зазначає, що освітній туризм може слугувати чинником вирівнювання сезонності попиту на туристичні послуги впродовж року, а сам цей вид охоплює усі види навчання та освіти, які здійснюються поза

межами постійного місця проживання. Також дослідник наводить історичну періодизацію розвитку освітнього туризму, пропонує класифікацію його сучасних підвидів.

Якщо праці вітчизняних науковців відзначаються переважно поєднанням категоріального аналізу з оцінкою практичної складової освітнього туризму, то іноземні вчені більшу увагу приділяють виключно практичній стороні реалізації туристичної політики у галузі освіти, у тому числі резидентів країни за кордоном. Взагалі стабільний розвиток туристичної галузі має позитивний вплив на економіку країни у довгостроковому періоді. Одним із останніх досліджень на користь цієї гіпотези є робота [3].

Б. Вонг та Ш. Лі [4] на прикладі Китаю показують, яким чином попит на окремі освітні послуги може відрізнятися залежно від спрямованості туристичних потоків, що повинно враховуватися національними закладами освіти й організаторами подорожей. Наприклад, міжнародний туризм (як виїзний, так і частково в'їзний) спрямований на вивчення іноземних мов і знайомство з іншими культурами, тоді як внутрішній і в'їзний освітній туризм мають на меті професійне навчання та ознайомлення із місцевими ресурсами. У роботі [5] досліджено феномен освіти у галузі туризму, починаючи з рівня шкільного навчання, на прикладі Польщі, і порівняно досвід подальшої професійної діяльності студентів спеціальностей, пов'язаних із туризмом і рекреацією, залежно від того, чи отримували вони початкові професійні знання з туризму до вступу у вищий навчальний заклад. Дослідження Д. Пракапієне та Л. Олберкіте [6] обґрунтовують важливість географічної освіти як складової професійної підготовки фахівців у галузі внутрішнього та в'їзного туризму. Своєю чергою, поєднання аудиторних занять із подорожами у межах тематики різних дисциплін є набагато ефективнішим у процесі підготовки фахівців різних галузей, особливо сфери природничих наук, ніж просто теоретичне навчання. Туризм виступає як міждисциплінарна складова освітньої системи. І. Дембовська, І. Сілічка та В. Любікіна [7] стверджують, що одним із найбільш ефективних способів набуття професійних компетентностей є освітній туризм, а саме подорожі з метою практичного навчання на підприємствах, і тлумачать цей термін у рамках модернізації професійної освіти. У роботі [8] освітній туризм розглядається як спосіб забезпечення безперервного навчання людей середнього та старшого віку. До того ж, наводячи різні приклади тлумачення терміна, автори публікації зупиняються на таких його ознаках: комерційній складовій (отримання прибутку організаторами подорожей), організованості освітніх турів та процесі навчання як ключовому елементі подорожі. Д. Вільямс [9] оцінює результати програми уряду Японії, який понад 30 років тому запровадив стипендії для навчання та стажування японських студентів за кордоном. Незважаючи на труднощі із фінансуванням, з якими періодично стикався уряд у кризові роки, програма закордонного стажування отримувала пріоритет навіть перед проектами розвитку виробництва. Е. Коген [10] на прикладі освітнього туризму представників міжнародної іудейської спільноти до визначних об'єктів історико-культурної спадщини Ізраїлю розкриває цілісну систему організації турів різних видів залежно від мети подорожі, а саме: ностальгічні, пізнавальні, релігійні та інші тури. Елемент освіти та пізнання, на думку Е. Когена, може бути привнесений до будь-якої подорожі. Т. Деметер та Г. Бретуку [11], навпаки, не виділяють освітній туризм в окремий вид, а розглядають його як підвид молодіжного туризму. А. Шарма [12] вбачає освітній туризм як запоруку сталого розвитку рекреаційних регіонів і використання всього потенціалу туристичних осередків, а сам освітній туризм розуміється як подорож, основною чи другою за значущістю метою якої є освіта та навчання. Часові межі такої подорожі не встановлюються – це може бути короткотривала екскурсія або поїздка терміном більше ніж на добу з ночівлею за межами постійного місця проживання відвідувачів. У методичних рекомендаціях із запровадження проектів сталого туризму [13] забезпечення процесу освіти під час туристичної подорожі вказується як четвертий основний чинник успішності сталого розвитку (поряд із класичними екологічною, економічною та культурною складовою). С. Іванов та І. Ташлай у роботі [14] досліджують мотивацію студентів із країн Східної Європи, які беруть участь у закордонних освітніх подорожах, водночас із виділенням позитивного ефекту, який отримують обидві сторони процесу – країни, що приймають і відправляють студентів. На різноманітність мети та напрямів освітніх подорожей вказують і дослідження [15], у тому числі історичної перспективи. Автори використовують шкалу від “загальноосвітніх інтересів” як основної мети туру до вузькопрофільних професійних цілей, використовуючи фразу “по-перше – туризм, або по-перше – освіта”. На відміну від наведених вище дослідників, вони не вважають обов'язковою ознакою освітньої подорожі націленість винятково на отримання нових знань чи професійних навичок.

Невирішеними проблемами є невизначеність термінології у питаннях, що стосуються освітнього та наукового туризму. Надання освітніх послуг провідними університетами світу докорінно змінюють традиційні форми організації та впровадження освітнього туризму, що викликає протиріччя термінологічного характеру.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування необхідності офіційного визначення терміна “освітній туризм” як основи розроблення методики кількісного та якісного обліку потоків споживачів освітніх послуг-резидентів України та запровадження дієвої політики підвищення конкурентоспроможності України у галузі освітніх послуг на світовому ринку.

Мета дослідження передбачає виконання таких завдань:

- аналіз нормативних джерел, які надають визначення термінології туризму;
- опис форм і методів надання освітніх послуг, які користуються попитом на міжнародному ринку;

- визначення сфер діяльності, оцінка впливу яких на національну економіку потребує уведення удосконаленого категоріального апарату у галузі туризму;
- розроблення алгоритму дослідження ринку міжнародних освітніх послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення освітнього туризму як одного з окремих видів галузі насамперед ускладнюється через існування часових обмежень. Закон України “Про туризм” у цьому сенсі використовує рекомендації ЮНВТО, відповідно до яких туризмом вважається “тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від’їжджає”, а туристом – “особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов’язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін” (абз. 2 і 3 ст. 1 Закону). Ці визначення є загальновідомими, нами наведено текст повністю з метою зазначити два суттєвих протиріччя, що унеможливають спробу розглядати освітні подорожі просто як один з видів / підвидів туризму. Слід уточнити, що Закон не виділяє освітній чи науковий туризм як окремих видів (ст. 4).

По-перше, тривалість повного циклу навчання освітнього ступеня бакалавра для більшості країн і спеціальностей триває три-чотири роки, не говорячи про повноцінну середню освіту. У частині країн ЄС тривалість навчання у магістратурі становить один рік, але це не є загальноприйнятим правилом, особливо у країнах із реальною автономією університетів. Тоді виходить, що студент-бакалавр, який навчається чотири роки, не може вважатися туристом, а студент-магістр підпадає під умову часу. Також якщо студент поїхав на навчання за будь-якою програмою обміну у рамках ЄКТС (Європейської кредитно-трансфертної системи) на один-два семестри, наприклад, ЄРАЗМУС, його подорож можна вважати освітнім туризмом, а от якщо він проходить повний курс у закордонному університеті – то ні. Можна було б вважати канікулярний період, який включено до графіку навчального процесу мінімум два рази на рік, часом, коли студент повертається до країни, з якої він прибув (завершуючи рік подорожі), і начебто заново повертається до приймаючої країни (розпочинаючи новий туристичний період) – тим паче, що так воно і є на практиці, – але поїздка додому під час канікул є саме можливістю, а не зобов’язанням студента. А саме про зобов’язання залишити країну перебування йдеться у визначенні туриста. Проте деякі країни видають освітні візи студентам на термін до одного року, і їх потрібно поновлювати на кожний наступний навчальний рік. З іншого боку, є країни, у яких освітня віза забезпечує легальне право на працевлаштування та резидентство протягом, як правило, одного року після закінчення навчального закладу. Тобто особа фактично вже не є студентом, але формально вважається бенефіціаром національної освітньої системи. Найпростіше вести статистику міжнародних студентів якраз за кількістю виданих дозволів на перебування у країні з метою навчання, але як бути у останньому випадку? Логічно виключити “бонусний” рік із підрахунку, але для цього треба досконало вивчити міграційні правила країни, у якій проводяться дослідження, і стежити за ймовірними змінами у законодавстві. У вищих навчальних закладах України існує практика попередньої мовної підготовки іноземних абітурієнтів, коли до загального строку навчання додається так званий нульовий рік, упродовж якого майбутні студенти вивчають мову, на якій проводитимуться заняття згідно з умовою їхнього контракту. Слухачі мовних курсів не є ані школярами (адже вони вже отримали середню освіту в обсязі, який дозволяє вступати на відповідний рівень вищої освіти), ані студентами – фактично вони ще не зараховані на перший курс вищого навчального закладу, а мовна підготовка не входить до стандартного навчального плану, з якого формується виписка до диплому. Не всі країни встановлюють певний обмежений строк на завершення циклу освіти: студент може формувати індивідуальний навчальний план за власним розсудом, обираючи кількість дисциплін, які він вивчає упродовж року, та сплачуючи за кожну з них окремо, у тому числі і повторно, якщо не вдалося скласти іспит з першого разу. Фактично чотирирічний бакалавріат може тривати і десять років, поки студент не виконає мінімальний обсяг програми навчання і сплатуватиме за контрактом. Інколи зарахування до вищого навчального закладу є одним із способів отримання офіційного дозволу на перебування у країні. Відомі випадки, коли особа отримувала послідовно до п’яти або навіть більше дипломів про вищу освіту, тим часом отримуючи доходи у країні перебування з тіньового сектора.

По-друге, турист не має право займатися оплачуваною діяльністю у країні перебування. Це стосується і подорожей з діловою метою, тому якщо подорожуючий має на меті поєднати відпочинок і комерційну діяльність із легальним отриманням особистого доходу, необхідно оформлювати робочу візу. До того ж законодавством більшості країн передбачається право студентів на офіційне працевлаштування, хоча і з обмеженнями, наприклад, за кількістю робочих годин на тиждень. Є країни, де практика студентів у межах навчального періоду повинна оплачуватися роботодавцем не нижче за певний тариф, встановлений у розрізі регіонів, галузей або на рівні країни, як, наприклад, у Франції. У Німеччині високим попитом користуються заклади не тільки академічної, а й професійної освіти, де надання тимчасових робочих місць на профільних підприємствах є гарантованою умовою попиту на їхні послуги. В Україні праця студентів під час практики сплачується за домовленістю із роботодавцем. Тобто додатково до аналізу умов та обмежень щодо перетину державного

кордону країни й умов надання статусу резидента необхідно вивчати і трудове законодавство, щоб скласти алгоритм дослідження потоків у якісному та вартісному вираженні у галузі освіти.

Отже, однозначному трактуванню терміна “освітній туризм” перешкоджає конфлікт на рівні методології, а саме суперечність між кореневим, узагальнюючим поняттям «туризм» та його похідними (видами та підвидами туризму). Проте, не порушуючи усталену структуру категоріального апарату, не можна фактично досліджувати галузь міжнародних освітніх послуг. На нашу думку, проблему термінології можна частково вирішити, додаючи до визначення освітнього та наукового туризму роз’яснення, у яких саме конкретних випадках потребує уточнення класичне визначення, а облік туристичних потоків вести за принципами сателітних рахунків у разі, якщо на перше місце виходить завдання реальної оцінки впливу міжнародного співробітництва у галузі освіти на національну економіку або регіональні господарчі комплекси.

Ми дослідили лише дві ознаки, які перешкоджають створенню уніфікованої термінології. Але сучасні інноваційні технології пропонують безліч форм і методів надання міжнародних освітніх послуг, які неможливо обмежити жорсткими понятійними рамками. Так, за дистанційної освіти особа може взагалі не покидати власної домівки – чинником підтвердження надання послуги слугуватиме сертифікат / диплом і/або оплата онлайн-курсу. Транскордонні освітні платформи (наприклад, Coursera, EdX, Khan Academy, MOOC, Udacity та ін.) працюють на різних умовах – наприклад, безкоштовні курси можуть не передбачати отримання сертифікату та взагалі оцінювання процесу засвоєння матеріалу, і, незважаючи на значну поширеність і, як правило, високий рівень викладання курсів, навіть платні дипломи не визнаються офіційними документами про підтвердження освіти та мають цінність, перш за все, для роботодавців або виконують функцію підготовки до очного навчання в університетах-партнерах. Однак саме стрімке поширення концепції безперервного навчання протягом життя (LLL – life-long learning) та відносна простота реалізації освітніх онлайн-платформ сформували потужний сегмент поки що неформального сектора освіти, вплив якого на традиційне навчання вже є беззаперечним, а отже, ігнорувати цей сегмент ринку послуг було б неправильним. Є країни-новатори, які на законодавчому рівні розмежували очну, заочну та дистанційну освіту, встановивши чіткі правила й умови отримання офіційних документів, що підтверджують освітні ступені, процедуру контролю за виконанням завдань, складанням іспитів та ідентифікації слухачів дистанційних курсів, прирівнявши таким чином різні форми навчання (наприклад, Іспанія). Закон України “Про вищу освіту” розмежовує лише очну (денну або вечірню) та заочну (дистанційну) освіту (ст. 49). Таким чином, незрозуміло, чи заочна і дистанційна освіта цілком отожднюються, чи дистанційна є різновидом заочної освіти. Роботодавцям здебільшого байдуже, де майбутній працівник отримає знання і за який термін, головне – відповідність кваліфікаційним характеристикам та оволодіння ключовими компетентностями, які висуває сучасний ринок праці. Не приховуватимемо і вкрай негативні тенденції падіння довіри роботодавців до традиційних навчальних закладів, які вони вважають занадто бюрократизованими та неповороткими і інколи прагнуть самостійно навчати співробітників безпосередньо на робочому місці.

Насправді неоднозначність ставлення науковців до онлайн-платформ спричинено питанням розмежування професійної та академічної освіти. З одного боку, для комерційного сектора важливим є забезпечення прибутковості у короткостроковому періоді, і чекати декілька років на підготовку спеціалістів широкого профілю, які здебільшого і не потрібні для виконання типових завдань, вони вважають неефективним (наприклад, туристичні агентства здатні підготувати менеджера із продажу турів середнього рівня кваліфікації максимум за півроку, а у межах галузі склалася ціла індустрія професійної освіти на основі вебінарів та рідше – очних занять, що проводяться туроператорами й іншими постачальниками послуг, у тому числі авіакомпаніями. Основна мета таких курсів – навчити продавати власний продукт із корпоративної мережі – спеціалізованого інтернет-порталу або бази даних). З іншого – лише традиційна академічна освіта здатна виростити фахівців із стратегічним мисленням та умінням аналізувати здобутки одночасно декількох галузей, що є певною гарантією проривних інновацій. За типовим сценарієм держава фінансує традиційну освіту, а підприємці вкладають власні ресурси у корпоративне навчання, готуючи спеціалістів за мінімальний строк і невеликі кошти, здатних забезпечувати операційні процеси. Хоча досвід створення європейських технологічних платформ, державно-приватного партнерства та інших форм співробітництва науковців і практиків поступово порушує цей сценарій. Великі корпорації починають фінансувати середню і навіть початкову освіту, хоча раніше надавали перевагу пошуку талановитих майбутніх працівників серед студентів випускових курсів вищих навчальних закладів – яскравим прикладом є сфера природознавчих наук, зокрема, біохімії та генетики, у США. Ще раніше у цій країні за державної підтримки було створено відкриту освітню платформу для школярів і студентів, зацікавлених у програмуванні та точних науках. Країни, освітня система яких раніше вважалася закритою для іноземців, починають фінансувати різноманітні програми обміну студентів у пріоритетних галузях, створюючи сприятливі умови для іноземних абітурієнтів – у Китаї, наприклад, провідні університети забезпечують безкоштовне навчання англійською мовою, країни Скандинавії пропонують стипендії, що покривають вартість навчання і проживання, причому не тільки для студентів, а і для науковців різного віку. Цілком зрозуміло, що жодний уряд не буде витрачати кошти державного бюджету на підтримку

завідомо неприбуткових проєктів. Сфера освіти та науки є сектором інвестування із довгим терміном окупності, проте мультиплікаційним позитивним ефектом.

Завдяки впливу глобалізації відбувається уніфікація виробництва та розподілу продукції, у багатьох галузях основні технологічні процеси приводяться до еталону, який на цей час є найбільш ефективним на міжнародному ринку. Туристична галузь була однією з перших, яка визначила еталонні процеси масового обслуговування завдяки інтеграції глобальних розподільчих систем і технологій бронювання у практику найменших за масштабами підприємств. Це, своєю чергою, уніфікувало вимоги до профільної освіти, і сьогодні ми спостерігаємо своєрідний парадокс, коли підготувати фахівця для роботи на міжнародному ринку туристичних послуг набагато легше, ніж забезпечити необхідною кваліфікацією для роботи на внутрішньому ринку. Останній вимагає набагато більше знань і зусиль для успішної комерційної діяльності. Інакше кажучи, щоб працювати у секторі виїзного туризму (тобто на зовнішніх ринках), фахівцю молодшої та середньої ланки достатньо оволодіти типовими процедурами, які за своєю сутністю не є дуже складними, а сектор в'їзного та внутрішнього туризму (робота у знайомих умовах внутрішнього ринку) вимагає щонайменше неповної вищої освіти за відповідною спеціальністю, яку раціонально отримувати у навчальних закладах саме приймаючої країни, а закордонний досвід засвоювати уже у процесі професійної діяльності – адже він ніяк не допоможе вивчити місцеві реалії.

Така тенденція є типовою для багатьох галузей, і тому питання уніфікації освітніх систем у межах хоча б макрорегіону інколи видається недоцільним. Насправді дилема працевлаштування випускників закордонних університетів у власній країні існувала завжди. Володіючи цінним досвідом транснаціонального бізнесу та знанням інших культур, вони водночас виявлялися непристосованими до реалій внутрішнього ринку. Повинен був минути деякий період адаптації, що відтягував строки офіційного працевлаштування. Випускники із зарубіжними дипломами скоріше знаходили себе у регіональних відділах міжнародних компаній, аніж відразу розпочинали власну справу або успішно впроваджували закордонні інновації на місцевому рівні. Незважаючи на підтримку уряду та великої частини населення, Україні не вдалося повністю адаптувати національну систему освіти до європейських стандартів, хоча було здійснено багато кроків у цьому напрямку. Як приклад, не було реалізовано кредитно-трансфертну систему у межах держави, студенти виїжджали за обміном лише в університети інших країн-підписантів Болонської хартії. Було введено та скасовано практику уніфікації навчальних планів та освітніх програм; як виявилось, університети країн ЄС у цьому користуються значно більшою автономією, ніж дозволяється законодавством України, і програми міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти гальмувалися саме з боку української сторони, навіть за повної підтримки іноземних партнерів. І головне – на практиці виявилось, що система освіти країн ЄС занадто розгалужена та неструктурована у плані визначення недвозначних умов і процедур із боку національних навчальних закладів і контролюючих органів. У нас діє постулат “те, що не дозволено – заборонено”, у європейських країнах – навпаки: “те, що не заборонено – дозволено”. Більша самостійність вибору та наявність ширшого спектра форм та умов навчання переманюють активну, талановиту молодь за кордон, і Україна поступово втрачає лідерство у наданні освітніх послуг на міжнародному ринку. Що гірше, до висвітлення явних негативних тенденцій зниження конкурентоспроможності галузі національної освіти навіть не виникало потреби розроблення методики оцінки потоків у галузі освітнього туризму. Тепер, коли необхідно точно оцінити обсяги та вартість експортно-імпортних операцій цієї сфери, не вистачає статистичних даних та емпіричних спостережень, доступних аналітикам. Будь-яка методика повинна ґрунтуватися на надійному категоріальному апараті; не можна оцінити те, чого не розумієш. Тому насправді не стільки важливо довести необхідність офіційного визнання терміна “освітній туризм”, відмежування його від наукового туризму (або навпаки, включення останнього як ще одного підвиду), як оцінити вплив цього сектора на функціонування національної економіки та регіональних соціально-економічних систем.

Розмаїтість та подекуди суперечність наявних на цей час форм і методів навчання не дозволяють сформулювати універсальне визначення, однаково придатне для використання у різних країнах, що спеціалізуються на послугах освітнього туризму. Залежно від особливостей внутрішнього ринку основні терміни потрібно все одно уточнювати.

Запропонуємо таке визначення: освітній туризм – це отримання резидентом країни освітніх послуг у формі та на строк, регламентований національним законодавством країни перебування (країни, що надає освітні послуги), з можливістю здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає (або працює на користь економічної території держави, що надає освітні послуги), у межах, встановлених законодавством у галузі освіти країни перебування.

Таке тлумачення дозволяє врахувати діяльність у формі дистанційної освіти, а також оплату за навчання, відмінну від традиційної контрактної форми. Відповідно до нього можна визначити потенційний попит на освітні послуги тих осіб, які за законодавством України не вважаються споживачами цього виду послуг, але готові сплачувати за них за кордоном. З метою оцінки туристичних потоків пропонується використовувати такий алгоритм (рис. 1).

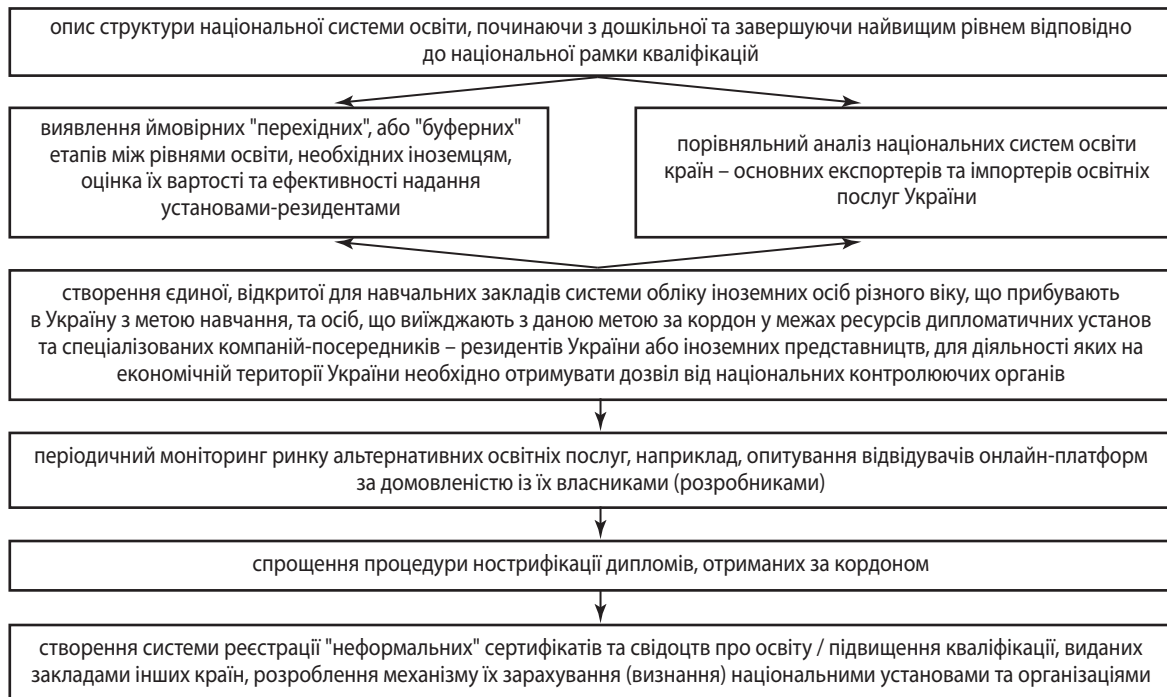

Рис. 1. Алгоритм оцінки ринку міжнародних освітніх послуг

Останні два заходи з рис. 1 вважаються нам доволі зручними для обліку звернень резидентів України до іноземних професійних та академічних освітніх установ, виявлення реального попиту на навчання у розрізі галузей і спеціальностей, оскільки отримання цієї статистики з боку надавачів послуг потребуватиме укладання індивідуальних договорів і їх попереднього пошуку та підтвердження звернень саме резидентів / громадян України.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Таким чином, було визначено декілька секторів діяльності у сфері міжнародних освітніх послуг, які є відносно новими для національної галузі і не знайшли свого відображення у законодавстві України; запропоновано тлумачення терміна "освітній туризм" із урахуванням інноваційних тенденцій на світовому ринку освітніх послуг; розроблено рекомендації у вигляді алгоритму дій з метою обліку попиту на послуги міжнародного туризму в Україні.

У подальших публікаціях планується деталізувати алгоритм обліку іноземних туристичних потоків в Україні у галузі освіти, дослідити особливості формування рекреаційної інфраструктури у регіонах, що спеціалізуються на наданні міжнародних освітніх послуг, виявити резерви України на світовому освітньому ринку та розробити заходи із підвищення конкурентоспроможності нашої держави у сфері послуг.

Література: 1. Ляховин О. Мовний, освітній і науковий туризм: формування і розвиток термінології (на матеріалі української, російської і німецької мов). *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2011. Вип. 52. С. 164–170. 2. Устименко Л. М. Освітній туризм як історико-культурне явище. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2014. Вип. 15. С. 102–108. 3. Park S. Y., Kim S. H. Tourism Development and Economic Growth in Korea: Causal Relationship in Tails. *Tourism Analysis*. 2017. Vol. 22. No. 2. P. 149–165. 4. Wang B., Sh. Li Education Tourism Market in China: an Explorative Study in Dalian. *International Journal of Business and Management*. 2008. Vol. 3. No. 5. P. 44–49. 5. Omelan A., Huk-Wieliczuk E., Podstawski R. Education Related to Tourism Received by Polish Tourism and Recreation Students in Childhood and Adolescence and its Impact on Their Tourism Activity. *Polish Journal of Sport Tourism*. 2015. No. 22. P. 189–194. 6. Prakapienė D., Olberkytė L. Using Educational Tourism in Geographical Education. *Review of International Geographical Education Online*. 2013. Vol. 3. No. 2. P. 138–151. 7. Dembovska I., Silicka I., Łubkina V. Educational Tourism in the Training of Future Tourism Professionals // Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference (Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija). May 27th - 28th. 2016. Vol. IV. P. 245–255. 8. Pitman T., Broomhall S., McEwan J., Majoča E. Adult Learning in Educational Tourism. *Australian Journal of Adult Learning*. 2010. Vol. 50. No. 2. P. 219–238. 9. Williams D. Japanese Students and Education Tourism: Reflections on a Two-Week English Immersion Programme in Malaysia. *Bulletin of Josai International University*. 2013. No. 2. P. 19–34. 10. Cohen E. Towards a Social History of Jewish Educational Tourism Research. *Hagira*. 2016. No. 5. P. 9–41. 11. Demeter T., Brățucu G. Typologies of Youth Tourism. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*. Series V: Economic Sciences. 2014. Vol. 7 (56). No. 1. P. 115–122. 12. Shar-

ma A. Educational Tourism: Strategy for Sustainable Tourism Development with reference of Hadauti and Shekhawati Regions of Rajasthan, India // Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology. 2015. Vol. 5. Issue 4. URL: http://www.scientificpapers.org/wp-content/files/Anukrati_SHARMA_Educational_Tourism_-_Strategy_for_Sustainable_Tourism_Development.pdf. **13.** Tourism Destination Management: Achieving Sustainable and Competitive Results. URL: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/2151/DMOworkbook_130318.pdf. **14.** Ivanov S., Tashlai I. Educational Tourism – the Case of Eastern European Students: Driving Forces, Consequences, and Effects on the Tourism Industry. *Tourism Today*. 2014. Vol. 14. P. 37–54. **15.** Haukeland J., Vistad O., Daugstad K., Degnes-Odemark H. Educational Tourism and Interpretation // Institute of Transport Economics. Norwegian Centre for transport research. URL: https://www.nmbu.no/sites/default/files/pdfattachments/protour_arbeidsdokument_mo_50369-2013.pdf.

References: **1.** Liakhovyn O. *Movnyi, osvritnii i naukovyi turizm: formuvannia i rozvytok terminolohii (na materialy ukrain-skoi, rosiiskoi i nimetskoi mov)* [Language, Educational and Scientific Tourism: Formation and Development of Terminology (on the Material of Ukrainian, Russian and German)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filolohichna*. 2011. Issue 52. P. 164–170. **2.** Ustymerko L. M. *Osvitnii turizm yak istoriko-kulturne yavyshe* [Educational Tourism as a Historical and Cultural Phenomenon]. *Kultura i mystetstvo u suchasnomu sviti*. 2014. Issue 15. P. 102–108. **3.** Park S. Y., Kim S. H. Tourism Development and Economic Growth in Korea: Causal Relationship in Tails. *Tourism Analysis*. 2017. Vol. 22. No. 2. P. 149–165. **4.** Wang B., Sh. Li Education Tourism Market in China: an Explorative Study in Dalian. *International Journal of Business and Management*. 2008. Vol. 3. No. 5. P. 44–49. **5.** Omelan A., Huk-Wieliczuk E., Podstawski R. Education Related to Tourism Received by Polish Tourism and Recreation Students in Childhood and Adolescence and its Impact on Their Tourism Activity. *Polish Journal of Sport Tourism*. 2015. No. 22. P. 189–194. **6.** Prakapienė D., Olberkytė L. Using Educational Tourism in Geographical Education. *Review of International Geographical Education Online*. 2013. Vol. 3. No. 2. P. 138–151. **7.** Dembovska I., Silicka I., Łubkina V. Educational Tourism in the Training of Future Tourism Professionals // Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference (Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija). May 27th - 28th. 2016. Vol. IV. P. 245–255. **8.** Pitman T., Broomhall S., McEwan J., Majocho E. Adult Learning in Educational Tourism. *Australian Journal of Adult Learning*. 2010. Vol. 50. No. 2. P. 219–238. **9.** Williams D. Japanese Students and Education Tourism: Reflections on a Two-Week English Immersion Programme in Malaysia. *Bulletin of Josai International University*. 2013. No. 2. P. 19–34. **10.** Cohen E. Towards a Social History of Jewish Educational Tourism Research. *Hagira*. 2016. No. 5. P. 9–41. **11.** Demeter T., Brătucu G. Typologies of Youth Tourism. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series V: Economic Sciences*. 2014. Vol. 7 (56). No. 1. P. 115–122. **12.** Sharma A. Educational Tourism: Strategy for Sustainable Tourism Development with reference of Hadauti and Shekhawati Regions of Rajasthan, India // Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology. 2015. Vol. 5. Issue 4. URL: http://www.scientificpapers.org/wp-content/files/Anukrati_SHARMA_Educational_Tourism_-_Strategy_for_Sustainable_Tourism_Development.pdf. **13.** Tourism Destination Management: Achieving Sustainable and Competitive Results. URL: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/2151/DMOworkbook_130318.pdf. **14.** Ivanov S., Tashlai I. Educational Tourism – the Case of Eastern European Students: Driving Forces, Consequences, and Effects on the Tourism Industry. *Tourism Today*. 2014. Vol. 14. P. 37–54. **15.** Haukeland J., Vistad O., Daugstad K., Degnes-Odemark H. Educational Tourism and Interpretation // Institute of Transport Economics. Norwegian Centre for transport research. URL: https://www.nmbu.no/sites/default/files/pdfattachments/protour_arbeidsdokument_mo_50369-2013.pdf.

Інформація про авторів

Ермаченко Володимир Єгорович – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри туризму Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, м. Харків, 61116, Україна; e-mail: yvy@hneu.edu.ua).

Мірзоєв Джавід Ширзад огли – аспірант кафедри туризму Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, м. Харків, 61116, Україна; e-mail: javid20082@gmail.com).

Информация об авторах

Ермаченко Владимир Егорович – кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры туризма Харьковского национального экономического университета им. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, г. Харьков, 61116, Украина; e-mail: yvy@hneu.edu.ua).

Мирзоев Джавид Ширзад оглы – аспирант кафедры туризма Харьковского национального экономического университета им. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, г. Харьков, 61116, Украина; e-mail: javid20082@gmail.com).

Information about the authors

V. Yermachenko – Ph.D. (Economics), Associate Professor, Professor of Tourism Department of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61116, Ukraine; e-mail: yvy@hneu.edu.ua).

D. Mizoiev – Postgraduate Student of Tourism Department of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61116, Ukraine; javid20082@gmail.com).

*Стаття надійшла до ред.
10.03.2017 р.*